

κίερον νὰ ἐπιληρθῆ τῆς ἀρχαίας του κλίσεως, νὰ ὑπηρετήσῃ δηλαδή τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐπαναστάσιν τῆς. Ἐκ Γενούης ἐξήτησεν ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἔγραφε παραινετικὰς καὶ ἐνθουσιαστικὰς ἐπιστολάς πρὸς τὴν ἐν Λονδίῳ ἐλληνικὴν Ἑταιρίαν, ἣτις τὸν ἐνίσχυσεν εἰς τὰ φρονήματά του ταῦτα, καὶ τὸν ὠνόμασεν ἀντιπρόσωπον αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι. Ἐπιβίβασθεις ἐν Λιβόρνῳ τῇ 12[24] Ἰουλίου, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀργοστόλιον τῆς Κεφαλληνίας, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ κόμητος Γάμβρα καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων Τρελώνη καὶ Hamilton Brown. Ἐκεῖ ἔμεινεν ἐπὶ ἕξ ὀλοκλήρους ἑβδομάδας ἐντὸς τοῦ πλοίου του, καὶ ἀπέστειλε τοὺς συμπολίτας του, ὅπως λάβωσιν ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ τῆς καταστάσεως τῆς χώρας καὶ περὶ τῆς φύσεως τῶν ἐν ἐμφυλίῳ πολέμῳ σπαρτατομένων μεριδῶν. Οἱ ἀπεσταλμένοι του εὗρον τοὺς προέχοντας τῶν Ἑλλήνων ἐν φανερᾷ πρὸς ἀλλήλους διχμάχῃ εὐρισκομένους. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος ἔγραψεν ἐξ Ὑδρας πρὸς τὸν Βύρωνα ὅτι ἡ Κυβερνήτις εἶνε διηρημένη, ὅχι ὅμως καὶ ὁ λαός· ἐὰν δὲ εἶνε εὐδιάθετος ὁ Βύρων νὰ παράσχῃ τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρέπει νὰ γνωρίσῃ ἐκ πρώτης ὄψεως ποῦ κεῖται ὁ κίνδυνος, δηλ. ἐν τῷ πολιορκουμένῳ Ἀνατολικῷ καὶ ἐν τῷ ἀποκεκλεισμένῳ Μεσολογγίῳ. Ὅθεν παρεσκευάσθη ὁ Βύρων νὰ μεταβῆ εἰς Μεσολόγγιον. Ἀπέπλευσε δὲ ἐκ Ζακύνθου τῇ 17[29] Δεκεμβρίου μετὰ τῆς συνοδείας του ἐπὶ δύο πλοίων, ὧν τὸ ἐν ἔφερε τὸν κόμητα Γάμβραν καὶ ἄλλὰ χιλιάδας ἰσπανικῶν ταλλήρων».

* *

Τὰ κατὰ τὴν διαπερασίωσιν αὐτοῦ ἐκ Ζακύνθου εἰς Μεσολόγγιον.

Ὁ ἀπὸ Ζακύνθου εἰς Μεσολόγγιον διάπλους τοῦ Βύρωνος ὑπῆρξε μικρὰ Ὀδύσσεια, καθ' ἣν δις περιέστη εἰς μέγαν κίνδυνον ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

Ἰδοὺ πῶς διηγοῦνται τὴν περίστασιν ταύτην τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικὰ», ἐφημερίς ἐκδιδομένη τότε ἐν Μεσολογγίῳ:

«Τὴν 15 Δεκεμβρίου ἀπέπλευσεν ὁ λόρδος ἀπὸ Κεφαλληνίας εἰς Ζακύνθον μετὰ δύο πλοῖα, ἐξ ὧν τὸ ἐν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέβη καὶ αὐτός, ἦτο πλοιάριόν τι, κοινῶς ὀνομαζόμενον *Μύστικον*, τὸ δ' ἄλλο μία βομβάρδα, παρὰ τοῦ κυβερνήτου Σπύρου Βαλσαμάκη διοικουμένη, μεταξύ τῶν ἐπιβατῶν τῆς ὁποίας ἦτο καὶ ὁ Κόμης Γάμβρας, φίλος τοῦ Λόρδου, συνεπιφέρων ἱκανὴν χρημάτων ποσότητα, καὶ τὰ πλείωτερα τῶν πραγμάτων καὶ ἐφοδίων τοῦ φηθέντος εὐγενοῦς Λόρδου. Περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς 17 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀνεχώρησαν ἀμφότεροι ἀπὸ Ζακύνθου, διευθυνόμενοι εἰς Κάλαμον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγιον· καὶ τὸ μὲν πλοιάριον τοῦ Λόρδου ὡς ταχυπορώτερον ἔφθασε δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου εἰς τὰς Ἐχινάδας (Σκρόφας), ὅπου εὐρέθη ἀπροσδοκῆτως

πλησίον μιᾶς φρεγάτας Ὀθωμανικῆς, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ γνωρίσωσι καὶ διὰ τὸ ἀσέλγηνον τῆς νυκτὸς, καὶ διὰ τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος ἦτον εἰς Ναύπακτον. Ἄλλ' ἀπ' αὐτὰς τὰς κραυγὰς καὶ τὸν θόρυβον τῶν ἀτάκτων Ὀθωμανῶν ἐννοήσας τὴν ἀλήθειαν ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοιαρίου, ἀμέσως ἔστρεψε τὸ πηδάλιον πρὸς τὰς Ἐχινάδας, ὅπου καὶ διεσώθη, ἀπὸ οὐρίου ἄνεμον βοηθούμενος. Ἡ δὲ βομβάρδα, μεταξύ τῶν ἐπιβατῶν τῆς ὁποίας ἦτο, καθὼς εἴπομεν, καὶ ὁ Κόμης Γάμβρας, περὶ τὸ λυκαυγὲς περιέπεσεν εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ Λόρδου κίνδυνον, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸν ἐκφύγῃ· διότι ὁ κυβερνήτης τῆς, μῦλλον ὅτι ὑπόπτεισε τὸ πρᾶγμα διὰ τοῦ πλοίου τὸ μέγεθος, ἐκλαμβάνων ὅμως τὴν φρεγάταν Αὐστριακὴν, ἀφόβως ἠκολούθει τὸν δρόμον του, καὶ ἐπλησίασε τὸν ἐχθρὸν, ὅστις ἀνύψωσε παρευθὺς τὴν Ὀθωμανικὴν σημαίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ βομβάρδα ἀπεκρίθη διὰ τῆς Ἰονικῆς. Ἀκολουθῶς ὁ ἐχθρὸς ἔκραξεν αὐτὴν νὰ πλησιάσῃ, καὶ ὁ Ὀθωμανὸς κυβερνήτης ἐδέχθη ξιφῆρας τὸν τῆς βομβάρδας, διότι ὑπόπτεισε μήπως ἦτον Ἑλληνικὸν ἠφίσειον (μπουρλότο) πλοῖον. Ἐξετασθεις δὲ ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, πῶθεν ἔρχεται, καὶ ἐὰν διευθύνετο εἰς Μεσολόγγιον, — Ναί, ἀπεκρίθη ἀπὸ τὸν ὑπερβολικὸν φόβον καὶ τὴν ἄκραν ταραχὴν, ἣτις κατεκυρίευσεν τὴν ψυχὴν του. Ἡ ἀπερίσκεπτος αὕτη ἀπόκρισις ἔφερεν εἰς λύσσαν τὸν βάρβαρον, ὥστε ἐπρόσταξε παρευθὺς τὴν σημαίαν τοῦ Γραικοῦ κυβερνήτου καὶ τῶν ναυτῶν, καὶ τὸν καταβυθισμὸν τῆς βομβάρδας, ὅτε κατ' εὐτυχίαν ὁ Βαλσαμάκης, ὅστις πρὸ χρόνων συνέπεσεν εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον νὰ διασώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ αὐτοῦ κυβερνήτου, καλουμένου Ζεκεριά, γνωρίσας αὐτὸν ἔκραξε μεγαλοφώνως: «Τὸν σωτήρᾶ σου φονεύεις;» Ὁ Ὀθωμανὸς τότε ἐνθυμηθεὶς τὸν σωτήρᾶ του, τὸν ἐπεριποιήθη, τὸν κατησπᾶσθη, καὶ τὸν ὑπεσχέθη, ὅτι ἀφοῦ φθάσωσιν εἰς Πάτρας, θέλει συνεργήσει εἰς τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ δὲ Κόμης, εἰποτε σταθερὸς εἰς τὰς ἀποκρίσεις του, διεμαρτύρητο ἐναντίον πάσης βίας, ἣτις ἤθελε γένοι κατ' αὐτοῦ, λέγων, ὅτι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν τακτικῶν ἐφοδιαστικῶν του ἐγγράφων διευθύνετο εἰς Κάλαμον, ὅπου ἔμελλε νὰ συναντήσῃ ἕνα φίλον τοῦ Ἀγγλοῦ, διὰ τὴν συμπειρῆθωσι τὴν Ἑυρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Εἰς τούτους τοὺς λόγους τοῦ Κόμητος πεισθεὶς ὁ κυβερνήτης, ὑπεσχέθη πρὸς αὐτὸν, ὅτι τὴν ἐπιούσαν θέλει ἀπολυθῆ, καὶ οὕτως ἐπλησίασαν εἰς τὰς Πάτρας. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐστάλη ὁ Κόμης εἰς τὸ φρούριον τῶν Π. Πατρῶν, ὅπου εὐρίσκειτο ὁ Ἰουσοῦφ πασᾶς, καὶ μετὰ τριῶν ἡμερῶν διατραβῆν εἰς τὸ φρούριον, λαβὼν τὰ ἀναγκαῖα ἐφοδιαστικὰ ἔγγραφα, ἀπέπλευσε τῇ 23 Δεκεμβρίου τὸ πρωτὶ, καὶ ἔφθασε περὶ μεσημβρίαν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου καὶ ἤξει ὤθη τῆς ἀνηκούσης ὑποδοχῆς.

Ὁ δ' εὐγενὴς Λόρδος, ὅστις, καθὼς εἶπομεν ἀνωτέρω, διευθύνετο πρὸς τὰς Ἑξινάδας φεύγων τὸν κίνδυνον τῆς φρεγάτας, περιέπεσεν εἰς ἄλλον ὄχι μικρότερον διότι τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας ὀθούμενον ἀπὸ βιαιότατον ἄνεμον τὸ πλοιαρίου του, ἐκινδύνευε νὰ συντριβῆ ἐναντίον τῶν μεταξὺ Ἑξινάδων καὶ Δραγαμέστων σκοπέλων. Ἐν τούτοις ὁ Πρίγκιψ Μαυροκορδάτος μαθὼν τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ταλαιπωρίας, ὅσας ἔπασχεν ὁ μεγαλόψυχος Λόρδος, ἔστειλεν εὐθὺς πέντε ἔνοπλα Ἑλληνικά πλοία καὶ ἓν πολεμικὸν βόϊκιον, *Λεορίδας* ὀνομαζόμενον, τὰ ὁποῖα ἐπρόσφερον πρὸς αὐτὸν πᾶσαν χεῖρα βοηθείας, καὶ ἀκολούθως περὶ τὴν αὐγὴν τῆς 24 Δεκεμβρίου κατευοδόθη εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ὅλαι αἱ τάξεις τῶν ἐγκατοίκων τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ προπομπὴν μεγίστην, εἰς ἔνδειξιν τῆς ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης πρὸς ἄνδρα συντελεστικώτατον εἰς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὴν ἀναγέννησιν».

*

*

Ἡ ἐν Μεσολογγίῳ πολιτεία του.

Ἀμέσως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐν Μεσολογγίῳ διατριβῆς του ἐν θαυμασίᾳ ἀληθῶς τροπῇ, γράφει ὁ Γερμανὸς Βαρθόλδης, κατέδειξε διὰ μιᾶς ὁ Βύρων, ὅτι εἶχεν ἀποδυθῆ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν ἀεροδρομοῦντα ἰδεολόγον, καὶ ἠδύνατο νὰ γείνη ἀληθῶς πρακτικὸς ἀνὴρ. Ὁ ἀκτιβιάδης αὐτοῦ χαρακτήρ ἐφάνη ἀναστομωθείς, οὕτως εἶπεῖν, ἅμα ὡς ἀνέλαβε νὰ ἐνεργήσῃ καὶ πράξῃ ὑπὲρ μεγάλου σκοποῦ, ὁ δὲ πρακτικὸς τοῦ Ἀγγλοῦ νοῦς ἀνέβλυσεν ὡς δροσῶδες καὶ ὑγιὲς νῆμα ἐν τῇ ἀναμενοῦσῃ αὐτὸν πλήρει δοκιμασιῶν καὶ στερήσεων ἀγρία ζῶῃ. Ἐξ ἀρχῆς οὐδὲν ἄλλο ἐπέκρινεν ἢ διάνοιά του ἢ τὸ δυνατόν καὶ ἐφικτόν. Προσπάθησε νὰ καταστήσῃ ἀνθρωπινώτερον τὸν πόλεμον, καὶ νὰ καταλύσῃ τὰς βασάνους καὶ τὸν φόνον τῶν αἰχμαλώτων. Ἐγραψε δὲ εἰς τὸν Τοῦρκον διοικητὴν τῶν Πατρῶν Ἰουσοῦρ συνιστῶν αὐτῷ ἠπιωτέραν τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν Τοῦρκους αἰχμαλώτους. Ἐσπούδασε νὰ συνδιαλλάξῃ τὰ ἀντίμαχα καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἐνεργούντα ἑλληνικά στοιχεῖα, ἰστάμενος αὐτὸς ὑπεράνω τῶν ἐρίδων καὶ ἀποφεύγων πᾶσιν πρὸς τοὺς ἐρίζοντας οἰκειότητα. Εἰς πάντα συνεβούλευεν διόνοιν» ὅσάκις δὲ τις Ἕλληνα ἀπεπειράτο νὰ διαβάλλῃ παρ' αὐτῷ τὸν ἀντίπαλόν του, ἔφερον εὐθὺς τὸν κατήγορον πρὸ τοῦ κατηγορουμένου, καὶ ἀνεκοίνου εἰς τοῦτον ἀπροκαλύπτως τὰ ὑπέκειντο λεχθέντα. Προσῆνεγκεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου ὅσα εἶχε φέρει μετ' ἑαυτοῦ μετρητὰ, καὶ εἰς σιτηρῆσια μόνον κατέβαλλε δισχίλια τάλληρα καθ' ἑβδομάδα. Μισθοδοτήσας δ' ἐπίσης τοὺς στρατιώτας τοῦ Μάρκου Βόσκηρη, ἀπετέλεσεν ἐκ τῶν λειψάνων τῶν μαχητῶν τοῦ Καρπενησίου σουλιωτικὴν σωματοφυλακίαν, καὶ προσεπάθησε νὰ συνειθίσῃ αὐτὴν

εἰς εὐρωπαϊκὴν πειθαρχίαν, παρὰσκευαζόμενος νὰ στρατεῦσῃ ὡς ἀρχιστράτηγος αὐτῶν κατὰ τῆς Ναυπάκτου. Ἡ μετὰ νοημοσύνης καὶ εὐσταθείας ἐπέμβασις αὐτοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἀπετέλεσεν εὐάρεστον ἀντίθεσιν πρὸς τὰς βιαιὰς νεωτεριστικὰς ὁρμὰς τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐκπολιτιστῶν, οἵτινες κατήρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα, παντοῖα ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας αὐτῆς προτείνοντες. Ἐμειδίᾳ σαρκαστικῶς πρὸς τοὺς ἐκπολιτιστικὸς ἀγῶνας τοῦ φίλου του Στάνωπ, ὃν προσωνόμαζε «τυπογραφικὸν συνταγματάρχην», καὶ ἠμφοσθῆται περὶ τῆς χρησιμότητος ἐλευθέρου τύπου ἐν πάντῃ νηπιάζοντι πολιτισμῷ. Ἰσχυρίζετο δὲ μετ' ἐπιμονῆς, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἔπρεπε νὰ προπορευθῆ ἢ τὰς τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἐδυσφόρει καὶ ἡγανάκτει βλέπων τὴν φοβερὰν πλημμύραν προῶρων ὅλως βενθαιμειῶν ἐκπολιτιστικῶν μέσων, τυπογραφικῶν πισστηρίων, ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων καὶ ἱερῶν γραφῶν, ἣν ἐξέπεμπεν εἰς Ἑλλάδα ὁ λονδίνεος Σύλλογος. Καλῶς ἠσκημένος στρατὸς ἐφάνετο αὐτῷ πολὺ σπουδαιότερος καλῶς συντεταγμένων ἐφημερίδων. «Ἡ Ἑλλάς», ἔλεγεν ὁ Βύρων, «θέλει ἔχει ἀσφαλῆ νίκην ἔχουσα ἔμπειρόν τινα τραπέζιτην προϊστάμενον τῶν οικονομικῶν αὐτῆς, ἱκανὸν στρατηγὸν ἀρχηγούντα τακτικοῦ στρατοῦ, καὶ τὸν Ἀγγλὸν Ἀστιγὲ διοικούντα ὀπλισμένον ἀτμήρη στολίσκον». Οὐδεὶς τῶν ξένων φιλελλήνων ἐσκέπτετο τοσοῦτον ἐπωφελῶς πράγματι, οὐτ' ἐνήργει τοσοῦτον λογικῶς ὡς αὐτός. «Ἦθελε καταστῆ Σόλων ἢ Λυκούργος τῆς νέας Ἑλλάδος», εἶπε περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Γκαϊτε, ὅστις ἐξεπράξτετο πρὸς τὸν γραμματεῖα Μύλλερ ἐναντίον τῆς φιλελληνικῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ Βύρωνος, *ἰδιουτεῖα* αὐτὴν ὑπολαμβάνων. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ δύναμις αὐτῆ ἐμείλλε νὰ θραυσθῆ, καὶ τοῦ θανάτου ἢ μοῖρα ἐπέπερωτο νὰ καταλάβῃ τὸν μεγαλοφυῆ ἄνδρα ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἐνεκαίνιζε νέον βίαν.

*

*

Ὁ θάνατος τοῦ ποιητοῦ.

Τὰ πρώτα ἐξολισθήματα τῆς νεκρᾶς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἐτελοῦντο ἐγγὺς αὐτοῦ καὶ ὑπ' αὐτὰ του τὰ ὄμματα. Οἱ Σουλιοῦται, ἀποπεύταντες πάντα χαλινοὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μπότσαρη, ἤριζον ἀπαύστως πρὸς τοὺς Μεσολογγίτας καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας. Ἠξίουσαν νὰ λάβῃ ἕκαστος αὐτῶν τρίτος βαθμὸν ἀξιοματικῶν καὶ νὰ ὑπηρετῆται ἐν τοῖς καφενεῖοις τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ ἀκολούθου, φέροντος τὴν καπνοσύριγγά του ἀπῆτουν δὲ διπλοῦς μισθοὺς καὶ τοῖσι πᾶσι σιτηρῆσια, καὶ στασιάζαντες ἐφρόνευταν τὸν Σουηδὸν φιλέλληνα Σῆς, προτρέψαντα αὐτοὺς νὰ ἡσυχάσωσι. Θορυβοῦντες εἰσώρησαν εἰς τὸ οἶκημα τοῦ λόρδου Βύρωνος, καὶ προῦχώρησαν μέχρι τῆς κλίνης, ἐπ' ἣς κατέκειτο ἀσθενῶν ὁ ποιητής· ἀλλ' οὗτος τοὺς ἀπέπεμψεν ἀξιοπρεπῶς, καὶ ἀπαλύ-